

El Gaià

L'inventari del patrimoni fluvial del Gaià:

una aventura
apassionant

A la pàgina anterior: El riu Gaià al gorg Negre. Querol. Mig Gaià - Font dels Comtes o de les Canelles, s. XVII. Naixement del riu Gaià. Santa Coloma de Queralt. Alt Gaià - Sèquia del molí Nou i antic aqüeducte sobre el riu Gaià. Santa Coloma de Queralt. Alt Gaià.

Maribel Serra · Terres del Gaià - Fotografies: Rafael López Monné

Al llarg de la història el poblament ha anat creixent a la riba i a redós del Gaià. Els gaienencs han dissenyat i construït diferents mètodes i infraestructures d'aprofitament dels seus recursos hidràulics. Aquests elements, amb el pas del temps, han esdevingut una mostra de com vivien i viuen les societats.

Josep Sargossa explicant el funcionament dels molins hidràulics davant el molí de la Torre. Santa Coloma de Queralt. Alt Gaià.
A l'altra pàgina: Rectosa Gran o de l'Escorxadó al riu Gaià, sota de Santa Coloma de Queralt. Alt Gaià.

Mentre escric aquest article estem donant a llum una eina de divulgació sobre el patrimoni fluvial del riu Gaià: la guia Gaià, recorregut i patrimoni, fruit del treball d'uns quants anys. És un moment important i emocionant, i agraïm la finestra proporcionada per aquesta publicació per parlar-ne.

Ha estat una aventura apassionant, i llarga.

A finals del 2015, a Terres del Gaià ens va començar a rondar la idea de fer un inventari del patrimoni arquitectònic relacionat amb el riu: molins, sèquies, recs, aqüeductes, rescloses... El motiu inspirador va ser la Gaianada del 2 de novembre. Gaianada, a més del nom d'una cervesa, designa, al Mig i Baix Gaià, una riuada de certa entitat. Es troba documentat almenys des de finals del XVIII. A l'Alt Gaià en diuen 'rubinades' de les riuades, però no hi ha un terme específic per al Gaià.

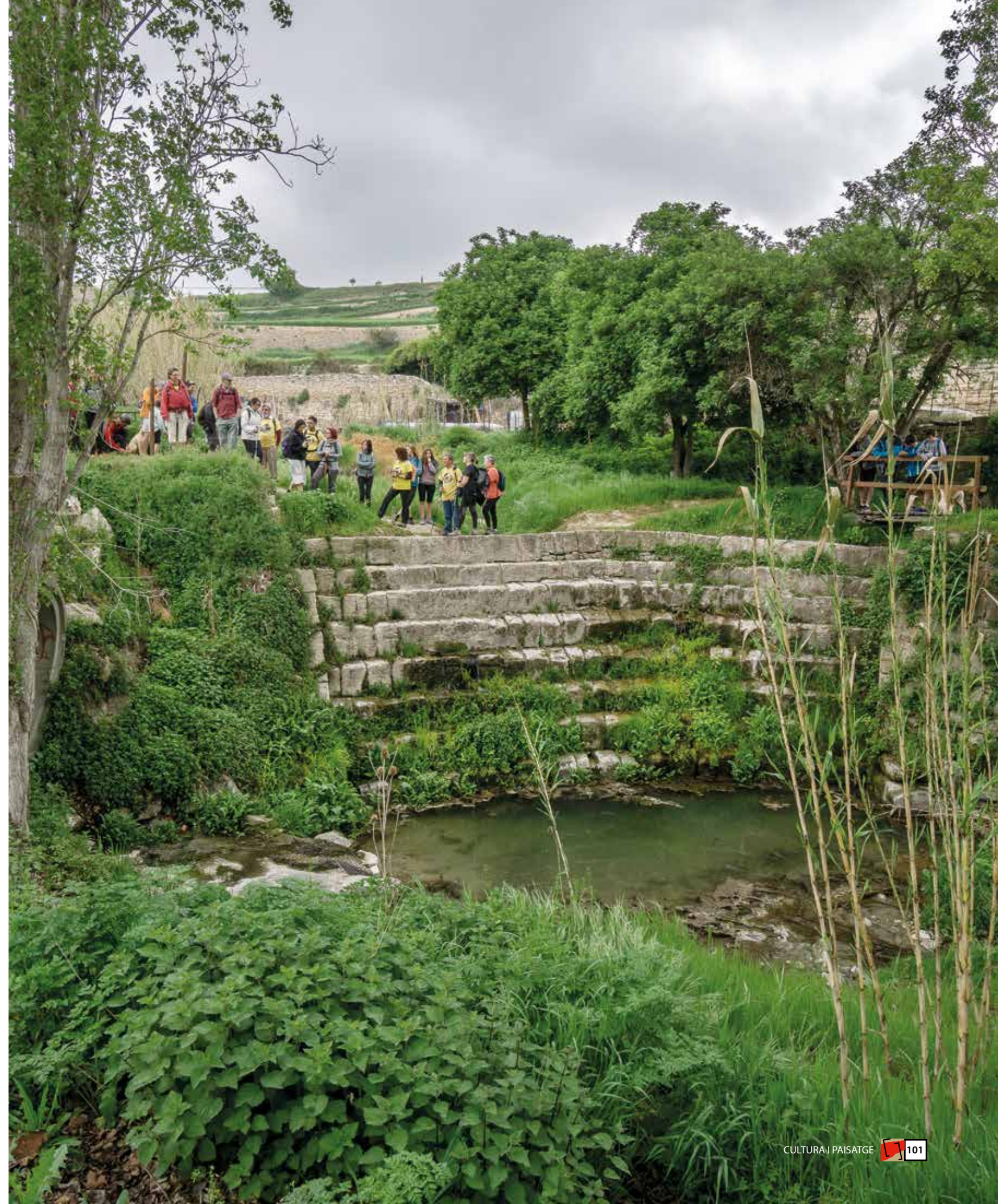
Durant els últims mesos del 2015 i els primers del 2016, l'esport local del gaiàncs va ser pujar i baixar pel riu, per la llera i per la riba, posant ulls com plats i anar dient "ohhhhh!", i és que la riuada va ser espectacular; vam fer nostre el lema periodístic de la riuada de Sant Cinto del 1921: "Los nats no ho havien vist". L'aigua va arrossegar, destrossar, negar..., però també netejar el riu. I es van començar a veure 'coses' que no s'havien vist en uns quants decennis: rescloses, molins amagats, recs i sèquies penjades a les parets... I vam decidir fer un inventari de les estructures arquitectòniques relacionades amb el riu.

De bon començament creïem que ho enllestiríem en un temps relativament curt. Després pensàvem que no acabaríem mai. Va venir la pandèmia i vam aturar el treball de camp. I ara, després de constatar que encara manca feina, i que en mancarà sempre, hem decidit fer el pas endavant i publicar la guia. Aquesta guia vol ser la finestra al paisatge del Gaià. L'inventari (<https://terresdelgaia.omeka.net/>) ha de ser una plataforma per consultar i afegir-hi dades, amb la complexitat, si pot ser, de molts.

La nostra experiència d'anys reivindicant i recuperant el Gaià ens ha fet conscients del patrimoni cultural, agrícola i natural, identificatiu d'un paisatge i d'una història, cada cop més amenaçat. És amb aquesta consciència que decidim posar fil a l'agulla per documentar

Punt de llibre

El Gaià: recorregut i patrimoni.
Carpeta, guia i tres mapes.
Edita: Editorial Piolet, 2022.
Textos i contingut: Mabel Berenguer, Josep M Mateu, Albert Pardo, Isidre Pastor, Ricard Ramon, Maribel Serra, Isaura Solé.
Dibuixos: Joan Carles Blanch. Fotos: Terres del Gaià.

tot el que es pugui abans que la bardissa ho torni a tapar tot. Moltes de les estructures objecte d'aquest projecte es troben doblement amenaçades: físicament, ja que es tracta d'estructures majoritàriament en desús i sovint en estat ruïnós, en les quals la natura recupera el terreny perdut, i culturalment, ja que el fet de no ser necessàries fa que cada cop siguin més oblidades. L'inventari, catalogació i estudi d'aquestes peces és el primer pas per tenir consciència de la seva existència i de la seva importància. La visibilitat d'aquesta riquesa és també la visibilitat d'unes terres i d'un paisatge que recorre el Camí de les Terres del Riu Gaià.

El Gaià recorre tres comarques que, més o menys, corresponen a l'Alt Gaià (Conca de Barberà), Mig Gaià (Alt Camp) i Baix Gaià (Tarragonès). El paisatge també canvia: a la Conca, el riu rega planes de cereals i lleguminoses mentre es va eixamplant recollint les aigües de la riera de Biure i d'altres. Després d'endinsar-se a l'estret del gorg Negre, just abans de Querol, paisatge de mitja muntanya. Arriba a les terres de l'Alt Camp, que es dediquen, sobretot, al conreu de la vinya. Finalment, al Baix Gaià, tradicionalment terra d'hortes i conreus de regadiu, queda atrapat a l'embassament del Catllar, propietat de Repsol.

Al llarg de la història el poblament ha anat creixent a la riba i a redós del Gaià. Els gaienencs han dissenyat i construït diferents mètodes i infraestructures d'aprofitament dels seus recursos hidràulics. Aquests elements, amb el pas del temps, han esdevingut una mostra de com vivien i viuen les societats. Al llarg de la conca, depenent del paisatge i, per tant, dels usos agropecuaris, s'han construït rescloses, sínies, recs i síquies que han aprofitat al màxim fins a l'última gota d'aigua. També molins de gra o de pólvora, drapers, basses de cànem, pous de gel, fargues i fàbriques tèxtils o elèctriques s'han abastit de l'aigua del riu per funcionar. L'inventari, doncs, ha resultat ser una fotografia de necessitats, usos, costums i evolució econòmica.

En aquest camí ens hi han acompanyat els tres centres d'estudi de la Conca del Gaià: l'Associació Cultural Baixa Segarra, el Centre d'Estudis del Gaià i el Centre d'Estudis d'Altafulla. Són persones que ens han informat i guiat, algunes de les quals s'han posat en contacte amb nosaltres des de les xarxes, i col·laboradors esporàdics. Però l'inventari encara es pot enriquir molt més. És el primer pas per elaborar eines de difusió i per organitzar actes per conèixer, reivindicar i protegir el patrimoni. També per afavorir estudis específics o exposicions temàtiques. Paral·lelament a la base de dades de l'inventari, s'està elaborant una bibliografia en línia (https://www.zotero.org/terres_del_gaià/items).

Què hem après?

Hem après que el riu és una unitat, des del naixement fins a la desembocadura. Un reguitzell de molins a banda i banda aprofitaven l'aigua per moldre i per a altres usos industrials. Hi ha diversos estudis sobre molins del Gaià; alguns ja estaven publicats, d'altres s'han gestat i s'estan gestant arran d'aquesta investigació.

S'ha constatat que els molins del Gaià sovint estan agrupats en conjunts separats per poca distància per tal d'aprofitar la inèrcia de l'aigua al màxim. Aquesta és una característica de rius amb

Reclosa de Santa Perpètua de Gaià. Pontils. Alt Gaià.

Aqüeducte de la rasa del Pendot. El Pont d'Armentera. Mig Gaià.

Castell del Catllar. Baix Gaià.
La Riera de Gaià. Baix Gaià.
Desembocadura del Gaià i platja de Tamarit. Baix Gaià.

poc pendent i poca aigua. La majoria tenen un origen medieval, centrat al segle XIII. Són molins que funcionen amb bassa perquè l'acumulació de l'aigua és el que els permetrà aconseguir la pressió suficient per caure sobre el cacau i moure les moles.

Dels molins ja se'n sabia alguna cosa _com he dit_; de les sèquies, no tant. Gairebé tot el riu és resseguit a banda i banda per sèquies. Algunes porten l'aigua de molí en molí; d'altres la desvien cap al rec. Moltes combinen usos agrícoles i industrials. Descobrir (o redescobrir) aquestes estructures que, incansablement, fan el seu camí penjades a la paret, soterrades en mina, excavades al sòl o a la roca, alçades en llocs impossibles... ens han donat una nova perspectiva. Tanmateix, ja hi havia estudis que documenten l'explotació dels rius mediterranis al màxim i la construcció de sistemes hidràulics complexos que combinen usos agrícoles i industrials. Però aquest cop parlem del nostre riu.

Quanta feina! Quanta feina per construir, mantenir i explotar les construccions hidràuliques. A Vilabella vam trobar les restes d'una poalanca, que serveix per treure aigua del riu i desviar-la cap a una sèquia. Hem trobat forats de pals d'antigues rescloses a la llera i a la riba del riu (quantes vegades van caure i van ser refetes!); algunes joies com l'aqüeducte de la rasa del Pendot o el de Santa Coloma de Queralt; molins espectaculars; les sínies, al Baix Gaià, ara impossibles perquè necessiten massa aigua; algun tram d'aqüeducte romà, i pous de gel que indiquen la presència d'una antiga indústria i, també, que segles enrere hi feia més fred.

Ara ja sabem com funcionen els molins i què és un sistema hidràulic. Hem après, sobretot, que el Gaià té un paisatge, una història i un patrimoni increïble. L'aigua és vida. I aquesta constatació evident l'hem de projectar al nostre present i reflexionar sobre l'ús i l'explotació de l'aigua.

Tot això no hauria estat possible sense la passió, la dedicació i la saviesa d'algun membre en especial del nostre equip i la col·laboració de molts. Així doncs, cal acabar amb els agraïments a l'equip format per (ordre alfabètic): Joan Carles Blanch, Mabel Berenguer, Narcís Carulla, Josep M. Mateu, Isidre Pastor, Ricard Ramon, Maribel Serra, Isaura Solé, Josep Zaragoza. I també a tota la junta de Terres del Gaià, a més d'informants, col·laboradors i entusiastes diversos. La llista és llarga. ■

Propostes en Pot Petit

a la Conca de Barberà

Guia digital d'activitats per a grups reduïts
i per a tots els gustos, organitzades per empreses compromeses
amb l'entorn i per un turisme sostenible

www.concadebarberaturisme.cat

